

FLYGTNINGEBØRN I DAGINSTITUTIONER

EN GUIDE TIL MODTAGELSEN AF FLYGTNINGEBØRN
OG DERES FAMILIER

Udgivet af
Center for Udsatte Flygtninge
Dansk Flygtningehjælp
Borgergade 10, 3.
1300 København K.
Telefon: +45 3373 5000
Fax: +45 3332 8448
www.flygtning.dk/udsatte
udsatte@drc.dk

Guiden er gratis og kan
rekvireres ved at kontakte
Center for Udsatte Flygtninge
i Dansk Flygtningehjælp på
telefon: 3373 5339 eller
e-mail: udsatte@drc.dk

Tekst: Line Sophia Jensen / Center for Udsatte Flygtninge / Dansk Flygtningehjælp
Forsidefoto: Modelfoto
Oplag: 3.000
ISBN: 978-87-7710-052-9
Layout: Lenny Larsen / Design Now
Tryk: Frederiksberg Bogtrykkeri A/S
December 2015

Indhold

Forord	4
Daginstitutioner kan fremme flygtningebørns trivsel	4
Om denne guide	5
Introduktion og baggrund - hvem er børnene?	6
At være flygtning.....	6
Hvad er traumer?.....	6
Børn kan også være traumatiserede	8
Sekundær traumatisering	9
Ikke alle flygtningebørn er traumatiserede, men alle er ekstra udsatte	10
Børn er modstandsdygtige	11
Interventioner - hvad har børnene brug for?	12
Flygtningebørn er aktører i eget liv og skal støttes i dette.....	12
STROF-modellen	13
Praktiske interventioner - hvordan kan I hjælpe børnene i praksis?	14
Struktur.....	14
Tale og tid	16
Ritualer	17
Organiseret leg	17
Forældresamarbejde.....	22
Pædagoger er ikke terapeuter (pas på dig selv!)	25
Barnet må aldrig bruges som tolk!	25
Mere viden om og for flygtninge	26
Litteratur og materialer for dig og dine kollegaer.....	26
Behandlingssteder og rådgivning for flygtninge	26
Rådgivning for professionelle	27
Nyttige hjemmesider.....	27
Anvendt litteratur og hjemmesider.....	27

Forord

Daginstitutioner kan fremme flygtningebørns trivsel

Antallet af flygtninge på verdensplan er lige nu det største siden 2. Verdenskrig. Antallet af krigs- og kriseramte lande er de seneste år steget til ukendt niveau, og særligt krisen i Syrien har drevet millioner af familier og børn på flugt. Langt de fleste søger tilflugt i nærområderne, men også Europa oplever for tiden store flygtningestrømme. Krige og kriser i verden er ligeledes årsagen til, at Danmark modtager mange asylansøgere.

Det forventes, at omkring 12.000 flygtninge får asyl i Danmark i 2015. Her til kommer et endnu ukendt antal familiesammenførte. Antallet af flygtningebørn, der kommer til Danmark er ligeledes steget markant de seneste år. I første halvår af 2015 var i alt 3.383 asylansøgere og familiesammenførte under 18 år. Når familierne har fået asyl, bliver de visiteret til en kommune, hvor de bliver omfattet af et tre-årigt integrationsprogram. Børn i førskolealderen vil i løbet af få uger starte i daginstitution.

FAKTA

51 kommuner har en eller flere daginstitutioner, der for første gang i år modtager flygtningebørn.

32 kommuner har sendt pædagogerne på efteruddannelse (eller tilmeldt dem kurser) i forbindelse med at skulle modtage flygtningebørn.

25 kommuner har tildelt ekstra ressourcer til de af kommunens institutioner, der modtager flygtningebørn.

(Kilde: DR Nyheder)

En rundspørge foretaget af DR Nyheder i efteråret 2015 viser, at 51 af landets kommuner har en eller flere institutioner, der i år vil modtage flygtningebørn for første gang, men kun 25 kommuner har valgt at tildele ekstra ressourcer til disse institutioner.

Flygtningebørn og deres forældre kommer hertil med vidt forskellige baggrunde og oplevelser i bagagen. Nogle af børnene er traumatiserede, hvilket stiller krav til den pædagogiske praksis. Det kan have store konsekvenser for børnenes trivsel og udvikling, hvis der ikke sættes ind med en målrettet indsats. Pædagoger i daginstitutioner er i forvejen uddannet i at se, om børn trives. Denne viden skal anvendes i arbejdet med flygtningebørn, men bør suppleres med viden om forhold, der er særligt gældende for flygtningebørn.

Om denne guide

Guiden er tænkt som en støtte til håndtering af flygtningebørn i daginstitutioner. Med en indføring i flygtningefamiliers baggrund, traumer, praktiske interventioner og gode råd, er formålet med guiden at ruste pædagoger i deres arbejde med denne gruppe børn. Målet er at bidrage til at skabe et socialt miljø, som kan skabe grobund for et godt liv i Danmark.

Guiden er fortrinsvis skrevet med inspiration fra *"Børn og unge med flygtningebaggrund. Anbefalinger til professionelle"* af Edith Montgomery og Sidsel Linnet, *"Traumatiserede flygtningebørn i pædagogisk praksis"* af Terasa Jakubczyk, samt *"Det traumatiserede barn. Symptomer, konsekvenser og behandling"* af Anne Bovbjerg og Espe Maria Kahler. Se øvrigt anvendt materiale under 'Anvendt litteratur og hjemmesider' bagerst i guiden.

Introduktion og baggrund – hvem er børnene?

At være flygtning

Flygtninge, der kommer til Danmark, kommer med vidt forskellige baggrunde og oplevelser. Fælles er dog, at de flygter fra områder med krig, organiseret vold eller et totalitært styre. Derudover har de ofte været på en længere og farefuld flugt, før de nåede Danmark. Mødet med Danmark er et møde med en ny kultur, et nyt sprog og en fundamentalt ændret livssituation. Derudover lider mange af tab og afsavn som konsekvens af krigen og flugten.

Hvad er traumer?

Det vurderes, at omkring 30-45 procent af de flygtninge, der kommer til Danmark, er traumatiserede. Ordet traume refererer til alle former for følger efter en voldsom oplevelse og kan komme til udtryk både fysisk og psykisk. Flygtninge, der lever med psykiske følger af en eller flere traumatiske oplevelser eller med meget stressfyldte omstændigheder i livet, kan få diagnosen PTSD, Post Traumatisk Stress Syndrom. Syndromet rummer følelser af intens frygt, hjælpeløshed, tab af kontrol, etc. og symptomerne spænder over:

- Øget stress, som kan komme til udtryk ved søvnbesvær, nedsat koncentrationsevne og følsomhed over for visse sanseindtryk
- Genoplevelsesfænomener, hvor den traumatiserede genoplever traumatiske hændelser, eksempelvis gennem mareridt og flashbacks
- Undgåelsesreaktioner, der anvendes som forsvarsmekanisme. Den traumatiserede vil forsøge at undgå tanker, aktiviteter og følelser, der kan fremkalde minder fra tidligere ubehagelige begivenheder

FAKTA – Hvem, hvor, hvorfor?

Hvem er flygtning? En flygtning er et menneske, der er forfulgt på grund af race, religion, politiske aktiviteter eller lignende, og som derfor har forladt sit land. En flygtning risikerer at miste livet, blive fængslet eller tortureret, eller at få krænket sine menneskerettigheder på anden vis i hjemlandet.

Forskellen på migranter og flygtninge? En flygtning forlader sit land på grund af forfølgelse, mens migranter er rejst af egen fri vilje eller grundet dårlige levevilkår i hjemlandet.

Hvorfor tager Danmark imod flygtninge? Danmark har gennem internationale aftaler forpligtet sig til at tage imod flygtninge. Danmark har en lang tradition for at bære en del af det internationale ansvar, når det gælder flygtninge og andre humanitære indsatser.

Hvem får asyl i Danmark? Alle kan søge om asyl i Danmark, men det er langt fra alle, der kan få deres asylsag behandlet her i landet. Hvis asylansøgere på deres vej til Danmark har været igennem et andet sikkert land, hvor de ikke risikerer forfølgelse eller at blive sendt hjem til deres hjemland, skal de, i henhold til Dublinforordningen, søge asyl i dette land.

I 2014 søgte 14.792 personer asyl i Danmark. 6.110 personer fik opholdstilladelse som flygtninge. Af det samlede antal opholdstilladelser til flygtninge i 2014 blev hovedparten givet til flygtninge fra Syrien, statsløse (fortrinsvis palæstinsere), Somalia og Eritrea.

Hvad lever flygtninge af i Danmark? Nogle arbejder og forsørger sig selv. Flygtninge, der ikke arbejder, kan få offentlig hjælp til forsørgelse. For at få økonomisk hjælp skal man være villig til at tage et arbejde, søge efter job og deltage i beskæftigelsesfremmende aktiviteter. Flygtninge har ret og pligt til at deltage i et tre-årigt integrationsprogram med danskundervisning og forskellige former for beskæftigelsesfremmende tilbud.

Børn kan også være traumatiserede

Flygtningebørn kommer, lige som voksne, til Danmark med meget forskellige udgangspunkter. Nogle familier har formået at skærme deres børn mod de problemer og konflikter, som har tvunget familien på flugt, andre har haft en tilværelse præget af uroligheder og forfølgelse.

Typiske traumatiske oplevelser for flygtningebørn kan være forældres eller nære slægtnings død, at være udsat for eller overvære vold eller overgreb, at skulle leve adskilt fra sin familie i længere tid, deltagelse i krigshandlinger, fattigdom og nød på grund af krig, samt selve flugten.

Diagnosen PTSD stilles til både børn og voksne. Symptomerne hos børn ligner i høj grad dem, der ses hos voksne og hører ligeledes til inden for kategorierne stress, undgåelsesadfærd og genoplevelsesreaktioner. Børn er særligt udsatte og traumatiske oplevelser kan få betydning for deres emotionelle og kognitive udvikling. I det daglige arbejde med flygtningebørn er det derfor vigtigt at kunne genkende symptomer på traumer og PTSD, så der kan gribes ind med den rigtige hjælp i tide.

Stillbillede fra filmen "Traumer i familien", traume.dk

Ofte forekomne symptomer hos børn er:

- Mareridt
- Angst for at være alene
- Let vakt ophidselse og vrede
- Uro og hyperaktivitet
- Koncentrationsbesvær
- Indlæringsvanskeligheder
- Indesluttethed
- Vanskeligheder ved social kontakt
- Kropsspændinger

Sekundær traumatisering

Flygtningebørn kan være udsat for både primær og sekundær traumatisering. Den primære traumatisering relaterer sig til direkte personlige traumatiske oplevelser. Flygtningebørns psykiske reaktioner hænger tæt sammen med deres forældres reaktioner. Når betegnelsen sekundær traumatisering anvendes om børn, henvises der til børn, der traumatiseres som følge af deres opvækst hos traumatiserede forældre eller nærmeste omsorgspersoner.

Børnene påvirkes i høj grad af forældrenes psykiske tilstand og kan overtage forældrenes symptomer og reaktioner. Er forældrene stressede og anspændte vil børnene ofte være nervøse og på vagt. Også forældres detaljerede beretninger om grusomme oplevelser, såsom tortur, vold og overgreb kan påføre barnet sekundær traumatisering.

Derudover vil nyhedsudsendelser fra hjemlandet præge stemningen i hjemmet og dermed påvirke både forældre og børns psykiske tilstand.

Stillebillede fra filmen 'Traumer i familien', traume.dk

Ikke alle flygtningebørn er traumatiserede, men alle er ekstra udsatte

Det kan være svært at spotte det traumatiserede barn, da børnene som nævnt kommer med forskellige udgangspunkter. Derudover reagerer børn forskelligt på deres traumatiske oplevelser, ligesom symptomerne vil variere og er afhængige af alder og udviklingstrin.

Det er ikke alle flygtningebørn, der er traumatiserede. Lige som andre børn, er børn med flygtningebaggrund forskellige i forhold til temperament og personlighed. Men flygtningebørn lever en tilværelse i eksil og deres hverdagsliv er præget af nye kulturelle koder og et nyt sprog i fremmede omgivelser. Eksiltilværelsen er stressende for både børn og forældre.

Disse vilkår eksisterer for alle, der lever i eksil og er ikke nødvendigvis forbundet med traumatisering. Eksiltilværelsen og de eksisterende livsbetingelser kan dog være med til at forværre den tilstand, de har med sig fra hjemlandet og flugten. Dette understreger nødvendigheden af, at der rettes opmærksomhed mod denne gruppe børn i daginstitutionerne.

Børn er modstandsdygtige

Forskning har vist betydningen af børns sociale kontekst. Barnets psykiske sundhed og udvikling afhænger ikke alene af den nærmeste kontekst i form af familien, men også af de videre sociale netværk og systemer, som barnet indgår i. Barnets psykiske tilstand skal således forstås som et resultat af et komplekst og dynamisk samspil mellem forskellige faktorer.

Når et barn har været udsat for en eller flere traumatiske hændelser, er udfaldet og de efterfølgende konsekvenser for barnet afhængig af, hvilke beskyttelses- og risikofaktorer, der omgiver barnet. Disse faktorer har dermed betydning for barnets resiliens (modstandsdygtighed), hvilket vil sige, at nogle børn vil klare sig godt, til trods for, at de har oplevet svær modgang.

Resiliens er ikke et personlighedstræk eller en individuel evne, men derimod en dynamisk proces, der afhænger af relationelle, kontekstuelle, men også individuelle faktorer. Arbejdet med flygtningebørn, herunder det pædagogiske arbejde, skal således udformes, så det medvirker til at styrke beskyttelsesfaktorer for det enkelte barn.

Hvilke faktorer, der virker beskyttende for det enkelte barn, er individuelt. Det er derfor vigtigt at sætte sig ind i det enkelte barn og families baggrund og historie. Hermed vil det være muligt at understøtte de ressourcer, de har, til trods for omstændighederne.

Elev i 4. klasse, projekt 'Børn af Krig og Fred' 2011

Interventioner – hvad har børnene brug for?

Flygtningebørn er aktører i eget liv og skal støttes i dette

Det pædagogiske miljø er ikke et terapeutisk miljø, men den tætte relation til børnene i dagligdagen giver mulighed for at skabe et miljø, der støtter børnene i at håndtere hverdagen. Daginstitutionerne har mulighed for at skabe det stabile, forudsigelige og trygge miljø, som børnene har brug for.

Der bør skelnes mellem tre niveauer af indsatser i forhold til flygtningebørn:

1. Forebyggelse:
Understøttelse af eksisterende beskyttende kræfter
2. Intervention for at undgå, at problemerne udvikler sig:
Genoprette beskyttelsesfaktorer
3. Intervention, når skaden er sket:
Målrettet terapeutisk intervention

Den pædagogiske indsats over for flygtningebørn i daginstitutioner hører til under de første to niveauer. I tilfælde, hvor det vurderes, at barnet er alvorligt ramt af psykiske lidelser, er der behov for en målrettet terapeutisk intervention.

Det er vigtigt ikke at betragte barnet som passivt eller hjælpeløst, da de eksisterende ressourcer og beskyttende faktorer, som barnet besidder, risikerer at blive overset. I forlængelse af forståelsen af flygtningebørns modstandsdygtighed hører en forståelse af børnene som medskabere af eget liv. Det er således vigtigt, at der skabes mulighed for, at børnene opnår en følelse af at have indflydelse på deres egen tilværelse, samt at der er mening med tilværelsen.

Elev i 4. klasse, projekt 'Børn af Krig og Fred' 2011

Flygtningebørn har til trods for deres korte liv, allerede oplevet meningsløshed og magtesløshed og står derfor over for et stort grundlæggende arbejde, når der skal opbygges nye oplevelsesmønstre og meningsfuldhed. For at lette dette arbejde er det vigtigt, at barnet tilbydes redskaber og omgivelser, der støtter op om denne proces. Det følgende fokuserer på, hvordan dette kan gøres i praksis.

STROF-modellen

Den svenske børnelæge Lars Gustafsson har udviklet en model, som beskriver, hvad børn, der har været udsat for traumatiske oplevelser, har brug for. Modellen sigter mod at støtte op om barnets eksisterende ressourcer gennem socialpædagogiske indsatser på fem forskellige områder:

S = struktur

T = tale og tid

R = ritualer

O = organiseret leg

F = forældresamarbejde

Disse overskrifter er gode opmærksomhedspunkter i arbejdet med flygtningebørn og vil blive udfoldet i det følgende kapitel om praktiske interventioner.

Praktiske interventioner – hvordan kan I hjælpe børnene i praksis?

Når pædagoger møder børn fra traumatiserede flygtningefamilier, er det vigtigt at finde ud af, hvordan det enkelte barn navigerer og reagerer i forskellige situationer og dermed støtte op om de mestringsstrategier, som barnet trækker på. Det gøres først og fremmest ved at lære barnet og familien at kende. Vær nysgerrig, nærværende og åben!

Det daglige arbejde bør tage udgangspunkt i den pædagogiske praksis, der i forvejen eksisterer i den enkelte daginstitution, men med et skærpet fokus på flygtningebørnenes trivsel. En hverdag præget af et trygt og struktureret miljø, er godt for alle børn, men kan være altafgørende for børn, der lever i traumatiserede flygtningefamilier, da hjemmet ofte kan være præget af manglende overskud, uro og en utryk tilknytning.

STROF-modellen kan være nyttig i denne sammenhæng, da den sætter fokus på elementer, som understøtter skabelsen af en rolig hverdag. Med udgangspunkt i STROF-modellen vil vi i det nedenstående belyse en række praktiske interventioner, som kan være nyttige i det daglige arbejde med flygtningebørn.

Struktur

Når et flygtningebarn starter i en daginstitution i Danmark, er alt nyt: pædagogen, kammeraterne, sproget og de fysiske omgivelser. Derudover er barnets liv, som konsekvens af opbrud, forandringer og uforudsigelighed, ofte præget af kaos. Børnene har derfor brug for faste rammer og struktur i hverdagen for ikke at blive overvældet af dette kaos.

For at støtte børnene i deres håndtering af den nye hverdag er det vigtigt at:

- **Etablere vaner og rutiner i dagligdagen.** Når dagene i børnehaven ligner hinanden, vil det skabe en tryghed i barnet, som derved ikke behøver at være konstant på vagt. Det er derfor en god ide med ruti-

neprægede aktiviteter, som skaber rammen omkring barnets dag. Dermed får barnet energi til leg og samvær med andre børn.

- **Undgå for mange store skift i miljøet og i gruppesammensætningen.** Det er en fordel med lukkede stuer, hvor børnegruppen såvel som pædagogerne er velkendte for barnet. For at skabe tryghed er det afgørende med en blivende og kontinuerlig kontakt med voksne. Forandringer skal ske i rolige tempi og foretages med stor følsomhed over for barnets reaktioner.
- **Skabe tillid til barnet.** Børn skal have tillid til de voksne, som indgår i deres dagligdag. Den vigtigste relation er mellem barnet og dets forældre, men de traumatiske oplevelser og en ny tilværelse præget af eksilstress kan have indflydelse på denne relation. Af den grund er der ofte et øget behov for, at der skabes tillid mellem barnet og pædagogerne i daginstitutionen.

Vis barnet, at du bekymrer dig og er opmærksom på dets behov. Barnet skal opleve, at du er en voksen, man kan stole på. Det er derfor vigtigt, at du er tydelig og stabil i din rolle, også hvis barnet udviser problematisk adfærd. Kropssprog og toneleje er i denne sammenhæng særligt vigtigt, grundet barnets manglende danskundskaber.

Elev i 4. klasse, projekt 'Børn af Krig og Fred' 2011

Tale og tid

Når børn har været udsat for vanskelige oplevelser, er det vigtigt at kunne tale med en voksen om det. Barnet får mulighed for at ordne og strukturere oplevelser og følelser i dette samspil. Når du som pædagog taler med flygtningebørn om deres historie, er det vigtigt at være opmærksom på følgende:

- **Lyt til barnet.** Til trods for den støj og aktivitet, der præger miljøet i en daginstitution, er det vigtigt at være opmærksom på, at du skal være i stand til at lytte og hjælpe barnet på vej i sin fortælling. Det kan eksempelvis gøres ved at stille uddybende spørgsmål og ved at vise accept og forståelse over for barnets oplevelser og følelser.
- **Vær opmærksom på barnets adfærd og kropssprog.** Det er forskelligt fra kultur til kultur, hvorvidt følelser er noget, man taler om og deler med andre. Derudover vil nogle børn finde det svært at sætte ord på, hvordan de har det, på grund af deres alder og begrænsede danskundskaber. Hvis barnet har været udsat for eller har været vidne til grusomme oplevelser, kan barnet vælge alternative udtryksformer såsom leg og tegninger. Understøt disse udtryksformer, vær opmærksom på barnets adfærd og tal eksempelvis med barnet med udgangspunkt i en konkret handling, leg eller tegning.
- **Undgå at presse barnet til at tale om noget, det ikke har lyst til.** Spørg ind med forsigtighed og lad barnet styre samtalen. Forsøg ikke at komme med gode råd, men vær til rådighed og lyt.
- **Accepter barnets modersmål.** I begyndelsen taler barnet ikke dansk. Barnet er vant til at udtrykke sig på sit modersmål og skal fortsat have lov til dette. Dette er ikke i modstrid med, at barnet skal lære dansk og på sigt vil det være muligt at fortælle barnet, hvornår det er på sin plads at tale sit modersmål. Et eksempel kan være at lade barnet fortælle de andre børn, hvordan man siger ”jeg hedder” eller hvordan man tæller til tre.

Leg med ordene. Når I spiser frugt, siger I navnet på frugten højt og lader barnet gentage ordet. Derefter spørger I, hvad frugten hedder på barnets modersmål. Nu er det jeres tur til at gentage, hvad barnet siger. Der kan komme meget sjov ud af denne lille leg. Barnet oplever at være den, de andre børn og voksne kan lære noget af, hvilket skaber en følelse af ligestilling.

Ritualer

Det er vigtigt med faste rutiner og ritualer i løbet af dagen og ugen. Ritualer er også vigtige i forbindelse med fødselsdage og højtider. Alle samfund har deres særlige ritualer, og nogle er knyttet til helligdage og højtider. Tal med familien om, hvor de kommer fra og hvilke traditioner, de markerer. Dermed viser I interesse for deres baggrund og anerkender, hvad der er vigtigt og naturligt for dem.

Danmark modtager for tiden mange flygtninge fra Syrien. De fleste syrere bekender sig til islam, hvor man eksempelvis fejrer Eid som afslutning på ramadanen. Denne højtid kan sammenlignes med den kristne jul. I kan markere højtiden ved at invitere børn, forældre og søskende til en dag med mad, dans og lege.

På Foreningen Nydanskers hjemmeside finder I 'Højtidskalenderen', som giver overblik over højtider og traditioner.

Organiseret leg

Børn er i reglen modstandsdygtige og gode til at overleve selv de værste omstændigheder. Leg og fantasi er vigtige redskaber. Deres fantasi beskytter

dem på mange måder og kan være en strategi i forsøget på at skabe distance til ubehagelige oplevelser. Fantasien er samtidig behjælpelig i forsøget på at finde strategier til at håndtere hverdagen. Derfor er det vigtigt at arbejde med og understøtte flygtningebørns fantasi, eksempelvis gennem fortællinger, tegninger og leg, som i forvejen er en naturlig del af børns hverdag.

Hvis et barn er traumatiseret, er det måske ikke i stand til at lege på samme måde som andre børn og kan derfor have brug for hjælp til at lære eller genlære det. En voksen kan i den sammenhæng være en stor hjælp i forhold til at organisere lege og gøre dem konstruktive og meningsfulde.

Nedenfor følger en række eksempler på lege og aktiviteter, der styrker børns sociale og sproglige færdigheder. Målet med legene er at gøre børnene mere bevidste om sig selv ved at sætte deres følelser, krop og fantasi i centrum. Legene er relevante for alle børn, både dem der er vokset op i trygge rammer og dem, som har oplevet dramatiske begivenheder. Legene er inspireret af Susan Harts neuroaffektive udviklingspsykologi og Terapeutisk Leg.¹

Aviskarate

Den voksne holder en avis udstrakt mellem hænderne. Barnet tager sin karate-arm frem og slår så hårdt ned i avisen som muligt. Men først når den voksne siger ”nu”. Legen fortsætter så længe avispapiret er stort nok. Til sidst skal barnet krølle avisen hårdt sammen og smide den i skraldespanden (den voksne former sine arme i en rund cirkel foran barnet).

Aviskarate er god til at fange udadreagerende børn. Legen har fokus på at hjælpe børnene med at komme af med energi i en struktureret og kontrolleret form. Pædagogen møder børnene, hvor de er og skaber samtidig en struktur for dem. For de mere tilbageholdende børn kan denne leg være en god måde at ”blive vækket til live” på, idet man opfordrer børnene til at slå så hårdt, de kan, med deres vildeste karateslag.

¹ Den neuroaffektive udviklingspsykologi fokuserer blandt andet på via interventionen at styrke barnets neurologiske forbindelser og dermed evne til selvregulering og udvikling. Tanken er, at mennesket kun kan udvikles i tæt samspil med andre mennesker. Relationen til behandleren er derfor central. Gennem passende stimulering skal det lille barn både lære at klare høj aktivitet og at kunne falde til ro igen. Det skal ligeledes stifte bekendtskab med både negative og positive følelser. Børn, der eksempelvis på grund af traumer har fået et dysfunktionelt nervesystem, kan gennem en terapeutisk proces lære at genoprette dette.

Sæbebobler

Den voksne puster sæbebobler ud foran barnet. Legen starter stille og barnet må kun bruge en finger til at prikke sæbeboblerne med. Legen bliver vildere og til sidst må barnet ramme sæbeboblerne med begge hænder.

Sæbebobler er gode til de små stille kontaktøjeblikke med børn. Specielt kan denne leg være god for børn, der har meget energi. De kan trænes i at gå efter blot én sæbeboble ad gangen. Man kan også starte legen mere vildt. Lad eventuelt barnet dreje rundt som en flyvemaskine og se hvor mange sæbebobler, der kan prikkes. Bagefter kan man sige, at nu er det kun albuer, der må ramme, derefter kun hænder og til sidst én pegefinger, der lige så stille prikker en sæbeboble. For mere tilbageholdende børn kan man starte legen roligt og lade den blive vildere og vildere.

Det er generelt en god huskeregel, at tilbageholdende børn skal mødes, der hvor de er. Altså forsigtigt og uden at presse på. Derefter kan legen gøres vildere. Udadreagerende børn skal derimod mødes i det vilde og derefter hjælpes til at strukturere legen og gøre den roligere. Derefter kan man gøre legen vild igen.

Puste til bordtennisbold

Den voksne opmuntrer barnet til at prøve at få bolden til at bevæge sig ved at puste stille og ved at puste hårdt. Legen kan foregå på et bord eller på gulvet. Legen øver barnet i at holde fokus, og der opstår et nærvær omkring det at puste til bolden.

Pakke ind i toiletpapir

Den voksne vikler roligt barnet ind i toiletpapir mens det italesættes, hvor på kroppen, man er nået til: bryst, arme, mave og ben. Til sidst siger den voksne "nu" og barnet må springe sig fri af toiletpapiret. Legen skal give barnet en

tryk følelse af at blive holdt om uden, at det bliver for overvældende – og giver efterfølgende følelsen af at springe sig fri.

Tegn kroppen

Læs og kig i bøger om kroppen, før I går i gang med denne aktivitet. Kig også på egen og hinandens kroppe. Børnene lægger sig på store stykker papirer og tegner rundt om kroppen. De voksne kan byde ind med relevante spørgsmål og viden om kroppen. Når tegningerne er færdige, kan I hænge dem op. Tanken med denne aktivitet er at øge børnenes bevidsthed og ordforråd omkring kroppen. Den kan samtidig åbne op for samtaler, der relaterer sig til kroppens fysik og mere følelsesmæssige begreber.

Grundfølelser

Vis børnene billeder af børn, der er glade, triste, vrede, overraskede, bange etc. Børn har ofte et begrænset ordforråd for følelser. Det første skridt i aktiviteten er derfor at hjælpe børnene til at kunne differentiere de forskellige følelser fra hinanden. Det kan gøres ved at tale om billederne og ved at efterligne følelserne. Derefter kan I arbejde med variationer inden for hver grundfølelse. For eksempel kan man under overskriften 'vred' være 'irriteret' og 'rasende'. Som afslutning tages en dyb indånding for at blive klar til næste følelse. Også musik kan bruges i forhold til at tale om følelser. Sæt musik på, som rummer tydelige følelsesudtryk og spørg børnene "hvilken følelse passer denne musik til"?

Se mere om denne og andre aktiviteter samt eksempler på musik på www.flygtning.dk/udsatte. Her kan du finde publikationen "Ud på gulvet. Lege, der styrker børns sprog og sociale færdigheder" samt ni inspirationsfilm.

Sanglege

Syng gerne sange med tilhørende fagter. Det kan være en god måde at få kendskab til det danske sprog og er ligeledes en rar måde at være sammen med de andre børn. Hav eksempelvis en lille kuffert med legetøj, der symboliserer forskellige sange. Lad barnet sige navnet på legetøjet højt, før I synger.

Denne aktivitet indgår i forvejen i mange daginstitutioner og henvender sig til de yngste børn. Husk i denne sammenhæng, at det er vigtigere at se på barnets modenhed og sprogkunderskaber end på dets alder, når I vælger aktiviteter og sammensætter grupper.

CASE: Struktureret leg hjælper søskendepar

En syrisk familie er flygtet til Danmark. Faren er kommet hertil først og har efterfølgende fået sin kone og to børn familiesammenført. Undervejs har de opholdt sig i en flygtningelejr i nærområdet, hvor de har levet under kummerlige vilkår.

Da moren og børnene ankommer til Danmark, er pigen syv år og drengen fire år. Hverdagen i Danmark er udfordrende, og faren begynder at være voldelig over for moren, som må flytte på krisecenter med børnene. Børnene reagerer forskelligt på det, de har oplevet. Den fire-årige dreng er meget udadreagerende. Han har svært ved at sidde stille og slår sin mor og søster. Søsteren på syv år er indelukket, tilbageholdende og agerer som en lille voksen, der blandt andet tager ansvar for sin lillebrors adfærd.

Indsatsen er vidt forskellig i forhold til de to børn. I aktiviteter med drengen bliver han mødt, hvor han er, det vil sige i det vilde. De traumatiske oplevelser, han har haft, sidder i kroppen, som hele tiden er i gang. Inden de organiserede aktiviteter går i gang, opfordres han for eksempel til at hoppe så højt, han kan.

Gennem lege som 'aviskarate' og 'sæbebobler' trænes han i at blive mere rolig og i at kunne kontrollere sin krop. Drengen er stadig udadreagerende, men har lært at kunne regulere det.

I indsatsen over for pigen er det først og fremmest vigtigt at tage ansvaret fra hende ved at give udtryk for, at det er de voksne, der bestemmer og strukturerer aktiviteterne. Hun mødes i det rolige. Uden at blive presset til noget, opfordres hun til at blive vildere og vildere. Pigen har lært at give ansvar fra sig og hviler nu i, at det er de voksne, der bestemmer.

Det afgørende var i begge tilfælde, at børnene blev mødt af voksne, som de havde en god kontakt med, og som udtrykte glæde og nærvær i samværet med børnene. Små øjeblikke med voksenkontakt udvikler børns hjerne.

Forældresamarbejde

Som pædagog kender man alt til vigtigheden af et godt forældresamarbejde, som bygger på regelmæssig dialog og gensidigt kendskab til hinanden. For at skabe de bedste rammer omkring et barn med flygtningebaggrund i daginstitutionen, er det ligeledes afgørende at få etableret et godt samarbejde med barnets forældre. Det er ikke kun barnet, der skal "lære" at gå i daginstitution. Det gælder også forældrene.

Familiens møde med daginstitutionen er også et konkret møde med en fremmed kultur og et fremmed sprog. Det er derfor vigtigt først og fremmest at vise medmenneskelighed og åbenhed. Både barnet og forældrene skal føle sig trygge ved daginstitutionens personale, forældre samt børnegruppe. Tal åbent om, at daginstitutionen vil modtage børn med flygtningebaggrund, så alle forældre er klædt på til modtagelsen af de nye familier.

I samarbejdet med flygtningefamilier er det vigtigt at være opmærksom på følgende:

- **Inddrag forældrene fra dag ét.** Inden barnet starter i daginstitutionen er det en god ide at holde et opstartsmøde med forældrene. Spørg, hvor familien kommer fra og hvilket sprog, de taler. Her kan I også spørge ind til børnenes historier, herunder om der er noget, forældrene synes, er vigtigt, at I skal vide om deres barn. Der kan eksempelvis være savn af familiemedlemmer eller traumatiserende oplevelser på flugten. Allerede ved dette møde bør der være fokus på at skabe et tillidsbånd. Lad derudover forældrene være i institutionen, så længe de har lyst. Ved at betragte pædagogerne i deres tilgang til børnene, opnår forældrene den bedste forståelse for hverdagen i daginstitutionen. Gensidig viden giver gensidig forståelse for hinanden!
- **God kommunikation.** Det er vigtigt, at forældre og pædagoger forstår hinanden. Det gælder ikke kun den sproglige del, der oftest kan klares ved hjælp af tolk, men også forståelsen af den anden parts livssituation. Denne forståelse skabes i en kontinuerlig dialog, der bygger på rummelighed og anerkendelse. For at lette den daglige dialog, kan det være nyttigt at anvende billeder og symboler, samt tydelige ugeplaner.

Når der gives små beskeder i hverdagen, kan det være en hjælp at anvende programmer, der kan oversætte. Et eksempel er applikationen SayHi Translate, der kan downloades til en IPAD. I Modtagehuset i Odder Kommune er dette værktøj en stor succes og hjælper både personale og forældre. Det anbefales dog at prøve med ord og kropssprog først.

- **Italesæt det usagte.** Det har stor betydning for en god dialog, at der tages højde for det usagte og de uskrevne regler, som præger det danske samfund, og dermed også daginstitutionerne. Tal derfor om det underforståede og tag ikke egne selvfølgeligheder for givet. Det gælder det helt lavpraktiske i form af mad, søvn, skiftetøj og aktiviteter. Men det drejer sig også om daginstitutionens rolle, pædagogik og hensigt i forhold til barnet.

Lav en liste med tøj og overtøj på dansk og familiens modersmål. I takt med at barnet mangler noget på listen, sættes der kryds ud for dette. Sedlen hænges op ved barnets garderobe.

- **Skab en inkluderende kultur.** Sørg for at skabe en kultur, der indbyder til, at alle kan være med. Oversæt de informationer, der gives til forældrene i form af breve og på hjemmesider. Og husk tolk ved forældremøder, hvor det ligeledes kan være en fordel at lave en "bordplan", så forældrene ved, hvor de skal sætte sig. Forældrene kan også inkluderes i børnenes hverdag ved, at I tager billeder af dagens aktiviteter og viser det til dem, når de henter deres børn.

- **Vis interesse, omsorg og anerkendelse.** Spørg, spørg, spørg! I skal ikke være bange for at stille forældrene spørgsmål, så længe det tager udgangspunkt i barnet. Det kan være nødvendigt at spørge ind til tiden i hjemlandet eller selve flugten for at forstå barnets adfærd. Interesse er også omsorg og anerkendelse.
- **Vær tålmodig og giv ikke op.** Al begyndelse er svær. Stil ikke for store krav til forældrene eller kom med formanende ord, hvis de ikke husker alt, hvad du har fortalt dem. Vær en støtte og en guide i forhold til den daglige gang i en daginstitution.²

I takt med at kendskabet til barnet og familien udvikles, tager et positivt forældresamarbejde udgangspunkt i en løbende formidling af barnets trivsel og adfærdsmønster både i og uden for daginstitutionen. Udgangspunktet er, at det er forældrene, der kender barnet bedst, hvorfor det er vigtigt at samarbejde omkring barnet.

CASE: Dreng, der vifter med pinde

En fire-årig dreng med flygtningebaggrund går rundt på børnehavens legeplads og vifter med en lang pind. Af og til rammer han de andre børn, som bliver kede af det. Pædagogerne har observeret denne adfærd i et stykke tid og forsøger at ændre drengens adfærd ved at hjælpe ham i gang med alternative lege. Da drengen fortsætter, vælger pædagogerne at inddrage forældrene.

Forældrene fortæller, at drengen på et tidspunkt under flugten var blevet væk fra dem. Han var havnet i et mylder af mennesker og var i fare for at blive trampet ned. Han havde derfor anvendt en pind eller lignende i forsøget på at holde de mange mennesker fra at træde på ham.

Drengens adfærd viste sig at være en mestringsstrategi. En måde at overleve på. Det vigtige arbejde for pædagogerne var i denne sammenhæng at forstå drengens adfærd for dermed at hjælpe ham til at finde alternative mestringsstrategier.

² De gode råd er blandt andet skrevet med inspiration fra Modtagehuset i Odder Kommune.

Pædagoger er ikke terapeuter (pas på dig selv!)

I forbindelse med samtaler med forældrene vil I opleve, at nogle forældre er mere åbne omkring deres fortid end andre. Nogle har ikke lyst til at fortælle om sig selv, mens andre vil have et behov for at fortælle sin historie i detaljer. Begge dele skal accepteres. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at du som pædagog ikke er terapeut. Har du mistanke om, at en forælder eller et barn er traumatiseret, bør du henvise til specialiserede fagfolk, der kan give en målrettet terapeutisk behandling.

Når mennesker involveres i andres glædelige som sørgelige historier, er det naturligt at blive følelsesmæssigt berørt. Vær opmærksom på, om du bliver rørt i en sådan grad, at du oplever ikke at kunne håndtere dine følelser. Professionelle kan også blive sekundært traumatiserede. Det er derfor vigtigt, at du kender og respekterer dine egne grænser. Og hvis du føler, at dine grænser overskrides, kan du henvise til en anden, som den pågældende kan tale med. Som kollegaer bør I tale sammen om nye problemstillinger, svære historier og andet, der fylder ved modtagelsen af familier med flygtningebaggrund. Det bør overvejes om personalet i en periode vil have gavn af at anvende supervision.

Barnet må aldrig bruges som tolk!

I samtaler med forældre, der ikke taler dansk, er det nødvendigt at anvende tolk. Spørg derfor forældrene, hvilket sprog de taler og vær sikker på, at de forstår tolken inden samtalen.

For at undgå, at barnet involveres i emner, som er forbeholdt voksne, må barnet aldrig anvendes som tolk. Det gælder også i den daglige dialog, hvor det kan virke uskyldigt at lade barnet oversætte beskeder om gummistøvler, frokost eller lignende. Dette er vigtigt for at undgå forvirring omkring rolle og position.

Mere viden om og for flygtninge

Litteratur og materialer for dig og dine kollegaer

Blauenfeldt M., Priskorn S. og Svendsen G., *Traumatiserede flygtninge og socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag, 2013

Center for Udsatte Flygtninge, *Flygtningebørn – virkningsfulde indsatser. Forskningsregistrant om psykosociale interventioner for børn og unge med flygtningebaggrund*, Dansk Flygtningehjælp, 2011

Glistrup K., *Hvad børn ikke ved... har de ondt af. Bryd tavsheden*, Hans Reitzels Forlag, 2014

Granum M. og Siem M., *Ud på gulvet. Lege der styrker børns sprog og sociale færdigheder*, Integrationsnet – En del af Dansk Flygtningehjælp, 2013

Lyng N., *Gør mig glad igen – Mødet med det traumatiserede barn i institution og skole*, Forlaget Hovedland, 2004 (E-bog)

Montgomery E. og Linnet S., *Børn og unge med flygtningebaggrund. Anbefalinger til professionelle*, Hans Reitzels Forlag, 2012

Behandlingssteder og rådgivning for flygtninge

Der er mulighed for at få traumebehandling gennem henvisning fra egen læge. Find de enkelte behandlingstilbud på: www.traume.dk/diverse/tilbud/

Dansk Flygtningehjælps frivillige rådgivning for flygtninge og indvandrere i juridiske, sociale og psykologiske spørgsmål. Find den nærmeste rådgivning på: www.frivillignet.dk/aktiviteter/raadgivning

Rådgivning for professionelle

Center for Udsatte Flygtninge: Telefon 3373 5339, e-mail udsatte@drc.dk

Institut for Relationspsykologi: Telefon 9752 0095, e-mail kontakt@relationspsykologi.dk

Nyttige hjemmesider

Traume.dk

Flygtning.dk/udsatte

Integrationsviden.dk

Anvendt litteratur og hjemmesider

Ahrensburg E., Oplæg: *Inddragelse og kommunikation med tosprogede forældre*, Flygtning.dk/udsatte, 2010

Blauenfeldt M., Priskorn S. og Svendsen G., *Traumatiserede flygtninge og socialt arbejde*, 2. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2013

Bovbjerg A. og Kahler E., *Det traumatiserede barn. Symptomer, konsekvenser og behandling*, 1. udgave, 1. oplag, Frydenlund, 2007

Jakubczyk T., *Traumatiserede flygtningebørn i pædagogisk praksis*, 1. udgave, 1. oplag, Special-pædagogisk forlag, 2012

Montgomery E., *Flygtningebørn. Traume-udvikling-intervention*, 1. udgave, 1. oplag, Dansk psykologisk oplag, 2000

Montgomery E. og Linnet S., *Børn og unge med flygtningebaggrund. Anbefalinger til professionelle*, 1. udgave, 1. oplag, Hans Reitzels Forlag, 2012

www.integrationsviden.dk

www.traume.dk

DANSK FLYGTNINGE HJÆLP

DANSK FLYGTNINGEHJÆLP CENTER FOR UDSATTE FLYGTNINGE

Borgergade 10, 3.sal
DK-1300 København K

Telefon +45 3373 5000
Fax +45 3332 8448
www.flygtning.dk/udsatte
udsatte@drc.dk

B U P L

